

A társadalmi nemek tudományának küzdelmes intézményesülése a magyar felsőoktatásban

A kötet ígérete szerint megtudhatjuk, milyen magyarországi egyetemeken és szakterületeken találunk a társadalmi nemek (gender) tudományához kapcsolódó szakirányokat, kurzusokat, kutatómunkát. Annak ellenére, hogy a kiadvány csak bizonyos mértékig éri el deklarált célját, ízelítőt kaphatunk belőle a nyolcvanas évektől kezdődő és máig is tartó egyéni és kollektív erőfeszítésekből, amelyeket a társadalmi nemek mint szemléletmód és interdiszciplináris tudomány iránt elkötelezett oktatók tettek, hogy elfogadtassák és oktassák ezt a tudományágat saját diszciplináik keretein belül.

A kötet a szerkesztő, Pető Andrea Bevezetőjével indít, amely összegzi a társadalmi nemek szempontjait érvényesítő oktatás forrásait Magyarországon, sajátos csoportosításban: (1) a társadalmi egyenlőtlenségek kutatása és a női munkavállalás jellemzőinek meghatározása, (2) olyan tudományterületek, amelyeken a tudományos feminizmus képviselői eredményesen tevékenykednek a társadalmi nemekkel kapcsolatos érzékenységet érvényesítve az oktatásban, pl. angol-amerikanisztika, történelem, irodalomtudomány, nyelvészet, (3) női civil szervezetek, amelyek egyes külföldi országokban eredményes oktatási tevékenységet folytatnak, Magyarországon azonban meg nem valósult oktatási potenciált képviselnek. A kötet egyfajta számvetés készítését tűzi ki célul a bolognai folyamat kezdetén: felmérni, hol tart a társadalmi nemek tudománya intézményesülésének, elfogadtatásának folyamata, milyen nehézségekkel és sikerrel küzdenek meg az erre törekvő, nagyrészt női oktatók, kutatók.

Az első tanulmány, Barát Erzsébet és Marinovich Sarolta tollából, arra kérdez rá, hogy *Van-e tere a társadalmi nemek oktatásának a magyar felsőoktatásban?* A „szegedi tapasztalatot” osztják meg velünk: a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Angol-Ameri-

kai Intézetében végzett oktató- és kutatómunkájuk révén a társadalmi nemek tudománya fokozatosan egyre nagyobb intézményesültségi fokot ért el, több fázison át. Az első fázisban nőírók, nőirodalom, feminizmus és irodalom, feminista irodalomkritika tematikájú kurzusokat szerveztek. A második, részben az elsővel párhuzamos fázis a posztstrukturalizmus, posztmodernizmus által immár legitimmé vált feminista irodalomelméleti kurzusokat jelentette. A harmadik szakaszban a képzés a kritikai kultúrakutatás szempontjaival gazdagodott. A negyedik fázisban az előző fázisok során meghonosított kurzusok egységes modullá és ezen alapuló szakiránnyá szerveződtek, Gender in Language and Literature néven. A rendszeres konferenciaszervezést az oktatók kiemelten fontosnak tartják az intézményesülés szempontjából, a tervezett mester fokozat beindítását országos együttműködés keretében látják megvalósíthatónak.

A *Társadalmi nem az amerikai kultúra és irodalom oktatásában* című írásban Bollobás Enikő számol be a tanítás/aktivizmus dinamikája által jellemzett pályájának elkötelezettségéről a társadalmi nemek kérdésköre iránt. 1985–1990 között a szegedi JATÉ-n, a kilencvenes évek közepétől pedig az ELTÉ-n tevékenykedik az amerikanisztika területén, gender-fókuszú,

illetve jelentős gender-szegmensű kurzusokat nyújtva hallgatóinak. Írásából kiderül, hogy az 1980-as években, amikor az egyetemi tantervben még nem szerepeltek a női stúdiumok, becsempészte ezeket az amerikai országismereti és irodalmi kurzusokba, később viszont kedvező intézményes keretet talált a JATÉ-n, ahol az angol tanszék nyíltan befogadta a gender-témát. A társadalmi nemek nézőpontjának intézményesülését elősegítette a posztstrukturalista-posztmodern-multikulturális-poszthegemonikus kontextus népszerűvé válása a szakterületen belül. Az új amerikanisztika tudományos diskurzusában létjogosultságot szerző gender-szemlélet nem talált könnyű utat a közéletbe, ezért indokolt volt a szerző aktivizmusa, nőmozgalmi tevékenysége az egyetemi hivatala mellett.

A következő beszámolóban, amelynek címe *Gender-tudományok a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi karán*, a kar három munkatársának tudományos pályáján keresztül ismerhetjük meg, hogyan lehetséges integrálni a gender-szemléletet a gazdaságtudományi humánerőforrás-menedzsment és a munkaerőpiaci tanulmányok vonatkozásába. Maticsákné dr. Lizák Marianna érdeklődésének fókusza a mérnöknők, illetve a nők munkaerőpiaci helyzetét befolyásoló tényezők vizsgálata; beszámolója leginkább kiterjedt tudományos kutatómunkájáról tanúskodik. Dabasiné Halász Zsuzsanna, akinek kutatási területe a női munkavállalás, illetve a nemzetközi munkaerő-mobilitás, egyre fontosabbnak tekinti, hogy az esélyegyenlőség témájával a közgazdász és a műszaki menedzser hallgatók is megismerkedjenek, számukra egy-egy előadásban és szemináriumban adva alkalmat erre. Lukács Edit a női vezetők konfliktusmenedzsmentjéről készített távoktatási tananyag és a mai korszerű vezetői modellekben nélkülözhetetlen nőies viselkedésminták fontosságát emeli ki. Az oktatók megemlítik a gender-téma iránti érzékenységük forrásait: egykor az újdonság erejével ható külföldi tapasztalataikat és az egyetemen belüli tudományos vezetőnőjük személyét.

Fridrich Judit írása, *Az én feminista kritikai gondolkodásom*, a kötet első két fejezetéhez hasonlóan az angol és amerikai tanulmányok területéhez kapcsolódik, viszont más perspektívából. Az ELTE modern angol és amerikai doktori programon belül általa évente megtartott, kötelezően választható feminista irodalomelmélet kurzus tapasztalataira fűzve gondolatait, beszámol a kezdeti aktív ellenzésekről a hallgatók részéről, amelyek a mai hallgatók körében külföldi tapasztalataik révén csökkentek, megismerkedve a feminizmus fogalomkészletével. Az oktató a feminista kritikai gondolkodást mint a fennálló gyakorlatot női szempontból, illetve kritikus szemmel vizsgáló elméleti megközelítést beépíti tanítási gyakorlatába, rendszeresen kiállva fontosságá mellett.

Joó Mária a „*Helyes feminista*” *filozófia* című írásában beszámol arról a szakmai elszigeteltségről, amely saját szakterületén, a hazai filozófiában övezi nyíltan feminista beállítottságú filozófusként. Amikor e témában külföldön megalapozott, majd itthon továbbfejlesztett ismereteit próbálta meghonosítani az ELTE BTK Filozófiai Intézetében, egy-két támogató hozzáállás mellett udvarias érdektelenség, általános lenéző gyanakvás fogadta filozófus kollégái részéről; munkája, oktatása iránt leginkább a más szakokon tanuló bölcsészhallgatók érdeklődtek. A probléma orvoslását a társadalomtudományok területén bekövetkezett „címkevéltás” alkalmazásával orvosolva, amely a „feminista” helyett a „gender” szóhasználatot és megközelítést jelenti; *A nemek különbsége a filozófiában és a filozófia történetében* című, rendszeresen meghirdetett, kötelezően választható előadása már jelentős érdeklődést váltott ki a hallgatók körében. Az oktató nagy jelentőséget tulajdonít a nemzetközi és hazai kapcsolatok építésének, az együttműködésre törekedve a terület intézményesítése érdekében.

A *Nem és nyelvészet* című beszámolóban Kegyesné Szekeres Erika a gender-nyelvészet magyarországi intézményesülésének folyamatáról ír. Előbb a kutatástörténetet ismerhetjük meg, amelyre a kezdeti le-

maradást követően a kilencvenes évek végétől gyorsuló felzárkózás jellemző, amikor az egyes nyelvészeti kutatásokban a nem központi jelentőségű kategóriává lépett elő. Az ezredforduló utáni szakaszban pedig a terület képviselői gender-nyelvészeti szekciókkal, illetve a társadalmi nemmel összefüggő nyelvi kérdéseket tartalmazó előadásokkal jelentek meg hazai konferenciákon, nyelvészeti munkabizottsági ülésen és kerekasztal-beszélgetéseken. A társadalmi nemmel kapcsolatos oktatás-módszertani kérdéseket is egyeztetve a tudományos közösségben, egyre sikeresebb a gender-nyelvészet integrálása a főiskolai/egyetemi oktatásba: bár leggyakrabban a „becsempészés” technikája által, de néhány helyen találhatunk speciális kollégiumokat, illetve megjelenik önnálló szakképzési modulként is. Az írás kiemelt fontosságot tulajdonít a szakterületen dolgozó oktatók, kutatók összefogásának.

Koncz Katalin *A Women's Studies központ története, missziója és tevékenysége* című beszámolójából a Budapesti Corvinus

Egyetemen (volt Közgazdaságtudományi Egyetemen) belül működő egyik nőtudományi oktatási-kutatási bázis kilencvenes évek elején kezdődő működését ismerhetjük meg, a „hőskor”, az építkezés korszakait tekintve át. A Központ tevékenységének három stratégiai súlypontja, az oktatás, a kutatás és a kapcsolatépítés/információcsere a kezdeti időszakban, amikor anyagi és szervezeti támogatást kapott az egyetem részéről, akadálytalanul és hatékonyan, hazai és nemzetközi szinten is megvalósulhatott. A következő szakaszban, amely logikus módon az építkezés időszaka lett volna, az egyetem megszüntette a támogatását, önfinanszírozó egyiséggé nyilvánítva a Központot, szűkítve a választható tárgyak körét. A nappali egye-

temi oktatásból való kiszorulás a mai napig tartó küzdelmes időszakban még tovább fokozódott, a Központ csak a kezdetől jelentősnek számító nemzetközi oktatási és kutatási tevékenysége, feminista szervezetekkel való kapcsolattartása révén tud működni, egyre nehezebb feltételek között.

Neményi Mária *Nőkérdés, kisebbségi kérdés* című írásában önmagát elsősorban kutatóként határozza meg. Szociálpszichológusként-szociológusként tapasztalta, hogy „a tudományos életben, sőt, a tudományos diszciplínák rendjében is meghatározó a nemi megosztottság és a nemi alapon létrejövő alá-fölérendeltség”. (68.) A feminizmus, a nőtudomány, a társadalmi

nemek tudománya elméleti eszköztárát felhasználva, a kutató csoportok tagjainak szemszögéből törekszik a megértésükre, például a szociális konstrukcióként értelmezett női szerep tartalmát a szerep hordozóinak perspektívájából vizsgálta. Szociális érzékenysége “a tesztükkel kétféleképpen

is megjelölt”, többszörösen kisebbségi, hátrányos helyzetben lévő roma nők kutatására ösztönözte. Kutatási területeihez kapcsolódó tematikájú kurzusokat tartott a Pécsi Tudományegyetemen, az ELTÉ-n.

Pető Andrea és Szapor Judit *A „diszkriminatív” nőtörténelem tanításától a társadalmi nemek történetéig* című írásában “rámutat arra az infrastukturális vákuumra és intézményes ellenállásra” (75.), amely a nőtörténet-oktatást és -kutatást hátráltatja. Az 1980-as évek előtt nem volt lehetséges a nőekkel mint a történelem tárgyával önállóan foglalkozni, ezt követően jelentek csak meg női művészekről és történelmi nőalakokról szóló életrajzok, illetve a gazdasági és társadalmi modernizáció kérdéseivel összefüggésben a női munkavállalás és a specifikus női foglalkozások történel-

A kötet egyfajta számvetés készítését tűzi ki célul a bolognai folyamat kezdetén: felmérni, hol tart a társadalmi nemek tudománya intézményesülésének, elfogadtatásának folyamata, milyen nehézségekkel és sikerrel küzdenek meg az erre törekvő, nagyrészt női oktatók, kutatók.

mi kutatása. A rendszerváltás utáni első évtizedben a nő- és társadalmi nemek történetének kutatása és oktatása – ez utóbbi a Közép-európai Egyetem keretében – lendületes intézményesülési folyamatot ígért, amely azonban megtorpanni látszik. A tudományág marginális helyzetben van a magyarországi egyetemeken, nemek története témájú kurzusokat csak saját oktatási programjukon belül kínálnak az ez iránt elkötelezett oktatók.

Séllei Nóra *Tükröződések, reflexiók, reflexek* című esszéjében a feminista irodalomtudomány, a feminista kultúratudomány intézményesülésének folyamatát, lehetőségeit, akadályait mutatja be a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetében oktatóként szerzett tapasztalatainak tükrében. Az 1990-es évek elején az intézet támogatta az oktató feminista irodalomelméleti, interdiszciplináris jellegű kurzusainak megtartását, tizenöt év elteltével azonban a „sikertörténet” véget érni látszik. Séllei Nóra vizsgálja a gender studies tanításának és kutatásának jövőjét megnehezítő, egymással összefüggő okokat: jelenleg professzori címmel rendelkező vezető nélkül nem lehetséges feminista irodalmi mesteri képzést indítani, ezért közös uniós MA-programokat sem, amelyekkel sikeresen pályázni lehetne az uniós forrásokra, az uniós csatlakozás előtti időszakra jellemző támogatások pedig megszűntek. Az akkreditációt és az intézményesülést akadályozza, hogy a kutatási területek, diszciplínák akadémiai osztályozása nem kedvez az interdiszciplinaritásnak, amely a gender studies-ra jellemző.

Schadt Mária *Férfimunka* című írása a Women's Studies–Gender Studies-oktatás intézményesülését vizsgálja a Pécsi Tudományegyetemen. A Bölcsészettudományi Kar Szociológia Tanszékének oktatójaként és vezetőjeként arról számol be, hogy a karon megtörtént a társadalmi nemek oktatásának és kutatásának intézményesülése; továbblépésként a MA szintű gender-szakirányok, illetve az ezekre épülő Ph.D. képzés bevezetését tartja szükségesnek, valamint a pedagógusképzés megújítását a társadalmi nemek szempontjainak beveze-

tésével. Az általa tanított tárgyaknál törekszik a társadalmi nemek szempontjából történő megközelítésre, kritikai elemzésre, feltárva a „látszólag semlegesnek tűnő megfogalmazások diszkriminációt rejtő állításait, a férfireprezentációra épülő társadalomképet” (96.) az egyes társadalomtudósok munkáiban. A magyar nők társadalomtörténetét kutatja, hangsúlyozza a hallgatóknak nyújtott szakmai segítséget, előtérbe helyezve a társadalmi nemek viszonyrendszerét feltáró témákat.

Szikra Dorottya *A szociálpolitika és a gender oktatásának néhány sajátossága* című esszéjében a szociálpolitika és története gender-vonatkozásait vizsgálja. Az oktató általános szociálpolitikát és szociálpolitikatörténetet tanít az ELTÉ-n és a CEU-n, interaktív felsőoktatási technikákkal arra törekedve, hogy rámutasson a tanultak szűkebb környezetre vonatkozó értelmére. Felhívja a figyelmet, hogy a többnyire férfiak által művelt mainstream szociálpolitika-történettel párhuzamosan „létezik egy mind a mai napig kevésbé megfigyelt és megírt »másik« szociálpolitika-történet, amely talán inkább a szociális gondoskodás történetének nevezhető. Ebben a történetben kulcsszerepet játszanak a nők.” (104. o.). A szerző felsorolja azokat a kutatókat és kutatási témákat, amelyek e második területhez kapcsolódtak Magyarországon.

Takács Judit *A szextől a gender felé* című írásában, elsősorban társadalomtudományi kutatóként határozva meg magát, kutatási területeiről és az ezekhez szorosan kapcsolódó kurzusairól számol be, amelyeket az ELTÉ-n tartott gender-témában. A nők helyzetét a kisebbségsszociológia felől közelíti meg; kiindulópontja, hogy „a nők helyzetének alakulása értelmezhető egy elnyomott társadalmi kisebbség emancipációs törekvéseiként, ugyanúgy, mint a heteronormatív társadalmi környezetben marginalizált szexualitással jellemezhető csoportok küzdelme az elismerésért”. (112.) A homoszexualitás és a transzszexualitás vizsgálata és ezeknek az oktatás keretében való tárgyalása révén nyomon követi a „társadalmi nemi tudományok terminológiájának kialakulását”, változásait. A vizsgálatokhoz az

etnometodológia és a feminista antropológia perspektíváját tartja alkalmasnak.

Thun Éva esszéje, *A társadalmi nemek tudománya a neveléstudományban és a tanárképzés/pedagógusképzés pedagógiájában* arról a szomorú tényről számol be, hogy „a társadalmi nemek tudománya nem mondható intézményesült és tudományosan legitim témának a pedagógiában” (118.), nincs megfelelő intézményes háttére sem. A neveléstudomány és pedagógia diskurzusaiban még mindig tartják magukat a semlegesség és egyetemesség mítoszai, a tanárképzés „újratermeli az univerzalizáló, egyöntetű emberképet, mint nevelési ideált”. A szerző a feminista pedagógia mellett foglal állást, amelyben helyet kapnak “a nőhallgatók női tapasztalatokon alapuló kooperatív, holisztikus problémamegoldó és konfliktusmegoldó készségei” (119.), kezelni tudják a sokféleség, a másság, az értékbeli és szemléletbeli különbségek által jellemezhető helyzeteket az oktatásban. Thun Éva az ELTE BTK-n a Főiskolai Angol Nyelv és Irodalom programon belül kidolgozta a *Társadalmi nemek az oktatásban és neveléstudományban* című kurzust, amelyet 1998-ban akkreditáltak. Az ELTE strukturális átalakítása miatt azonban újra ki kell alakítani a kurzushoz szükséges “szimbolikus teret”.

Wessely Anna *Perspektívák* című esszéjében a gender studies oktatásának lehetőségeiről értekezik a bolognai egyezményhez igazodó felsőoktatásban. A különböző szakterületeken a „feltételezetten piacképes szakképzés megerősödésével” (127.) párhuzamosan kötelező számú „értelmisségképző” tárgyat írnak elő, ezek között a gender studies is helyet kaphat. Második lehetőségként a társadalmi nemek tudományának magiszteri vagy doktori képzés-ként való elfogadtatása merül fel, ehhez azonban „létre kell hozni a gender studies mint diszciplína tárgyterületét és jellegzetes szempontjait kifejező módszertani elveit”. (128.) Wessely Anna az ELTE-n tartott szociológiai, kultúraelméleti, esztétikai és művészettörténeti előadásain intenzíven és tudatosan alkalmazza a társadalmi nemek tudományát, illetve a gendert mint elemzési szempontot, a CEU-n pedig a

Gender Studies-hallgatóknak tanított filozófiai, antropológiai és szociológiai kultúraelméleteket.

A kötet szerzői saját szakterületükön alkalmazzák a gender-szemléletet az oktatásban és a kutatásban: anglisztika-amerikanisztika, irodalomtudomány, gazdaságtudomány, filozófia, nyelvészet, szociológia, történelem, társadalomtörténet, szociálpolitika, szociálpolitika-történet, neveléstudomány. A gender-szemlélet értelmezése többféleképpen manifesztálódik az írásokban; kevésbé kritikai beállítottságként: mint a női szempontok legitimitásának megteremtése, értékkel való felruházása, a férfi szempontok mellé rendelése; a fennálló férficentrikus, a nőket hátrányos helyzetben tartó társadalmi rend bírálataként: a nők „kisebbségi”, hátrányos helyzetére való rámutatás, feminista kritikai gondolkodásmód, a fölrendelt fél számára előjogokat biztosító férfi-nő hatalmi viszony tudatosítása és megkérdőjelezése, a mainstream elméletek férfiközpontúságának, a semlegesség, egyetemesség mítoszainak, a férfiuralmi rendnek a bírálata.

A kezdetben nőtudományként, később társadalmi nemek tudományként megnevezett interdiszciplináris tudomány alkalmazásához maguk a kötet szerzői is többféleképpen viszonyulnak, amivel gyakran az intézményi körülményekhez, lehetőségekhez igazodnak. Egyesek a gender-szempon-tot integrálják a különböző tantárgyakba, mások jelentős gender-szegmensű, illetve kifejezetten gender-fókuszú tárgyakat, sőt szakképzési modult, szakirányt is kialakíthatnak. Kifejezetten gender studies-oktatás (MA-szintű) jelenleg csak a Közép-európai Egyetemen folyik, de a szerzők közül többen is tenni próbálnak azért, hogy máshol is megvalósuljon. Egyes területeken az egyetemi és tudományos közeg ellenállásába ütköznek, amelynek leküzdéséért összefogásra ösztönöznek. Néhány szakterületen és egyetem keretében, pl. anglisztika-amerikanisztika a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (ma Debreceni Egyetem), a nők társadalmi helyzetének vizsgálata a Közgazdaságtudományi Egyetemen (ma Budapesti Corvinus Egyetem) belül működ-

dő Women's Studies Központban a rendszerváltás utáni másfél évtizedben lendületesen beindult intézményesülést mind az egyetemi vezetők, mind pedig a pályázati feltételek támogatták. Ezen támogatások azonban mára jórészt megszűntek, az itt tevékenykedők pedig kissé lemondóan észlelik az intézményesülés folyamatának megtorpanását. Más tudományterületen, így a nyelvészetben az intézményesülés kissé később és fokozatosabban indult be, feltehetően kevésbé támaszkodott az intézményi és infrastrukturális feltételekre, a genderlingvisztika kutatók vizsgálataira alapozva, amelyek eredményei később az egyetemi oktatásba is bekerültek, képviselői pedig optimistábbnak tűnnek az intézményesülés sikerességét illetően. Összességében léteznek azonban olyan akadályok, amelyek a társadalmi nemek tudományának intézményesülését minden területre vonatkozóan behatárolják: az átalakuló felsőoktatásba illeszkedő magiszteri szintű tanulmányok indításának nehézségei, az akadémiai osztályozási rendszer negatív viszonyulása az interdiszciplinaritáshoz. Meg-

jegyozném, hogy a optimizmus és a lendületes „önkéntes” munka a jelenlegi, közismerten nagymértékben konzervatív beállítottságú magyar társadalomban – amely alól az egyetemi szféra sem kivétel – elkerülhetetlenül szükséges ahhoz, hogy egy olyan szakterületet, mint a feminista gyökerekkel és kötődésekkel rendelkező társadalmi nemek tudományát, végig tudjunk vezetni az intézményesülés folyamatán. A kötetben is megjelenik a „panasz kultúra” a feminizmus fájó hiányáról, miközben a valószínűleg igenis vannak alulról szerveződő feminista csoportok, amelyek akár a szélesebb nyilvánosságot is elérhetik például az

internet révén, sőt éppen azon keresztül, de nem arra korlátozódva szerveződnek. (1)

Bírálatok leginkább a kötet szerkezetével kapcsolatban fogalmazhatók meg. A beszámolók, esszék sorrendje nem könnyíti meg a tájékozódást és a területek közötti összefüggések felfedezését. A sorrend logikáját keresve néha felfedezni véltem bizonyos koncepciót, például az első két tanulmány ugyanazon területtel, az angol-amerikanisztika oktatás gender-vonatkozásaival foglalkozik, és az egyetemi háttérben is vannak közös pontok. A kötetben azonban teljesen más helyen található két, ugyancsak erről a szakterületről, viszont más egyetemi keretről szóló tanulmány. A

szerkesztettségre utalhat az is, hogy az utolsó esszé tágabb, általánosabb igényrel keresi a társadalmi nemek tudományának helyét az átalakuló felsőoktatás struktúrájában. A kötetben megjelenő tanulmányok azonban szerzőik neve szerint ábécé sorrendben vannak, ami nem segíti az olvasót az eligazodásban. A befogadó feladatát az is megnehezíti, hogy az írások eléggé különböző formá-

Kifejezetten gender-fókuszú tárgyakat, sőt szakképzési modult, szakirányt is kialakíthatnak. Kifejezetten gender studies-oktatás (MA-szintű) jelenleg csak a Közép-európai Egyetemen folyik, de a szerzők közül többen is tenni próbálnak azért, hogy máshol is megvalósuljon. Egyes területeken az egyetemi és tudományos közeg ellenállásába ütközésnek, amelynek leküzdéséért ösztönöznek.

ban jelentkeznek: a kifejezetten szakmai önéletrajzi jellegűektől az általánosabb problémákra reflektálókig. A szerkesztői koncepció egyik feladata lett volna, hogy az egyes szövegekből kirajzolódjon egy közös szempontrendszer, amely több síkon lehetővé tenné az összehasonlítást pl. az intézményesítési törekvések módja, problémái, az elért eredmények, a jövőbeli kilátások, a mindezekben játszott személyes és intézményi tényezők, a diákok hozzáállása és részvétele, a társadalmi reakciók, stb. téren. Az egyes tanulmányok kisebb vagy nagyobb részben, de nem kimerítően tartal-

mazzák az ezekre és egyéb fontos tényezőkre való reflektálást.

A kötet sajnos csak részben éri el a célt, amelyet címében és bevezetőjében ígér: az olvasó csak bizonyos szakterületekkel, egyetemekkel, intézetekkel kapcsolatban kaphat információt a társadalmi nemek oktatásáról. A gender-témájú nagy interdisciplinális konferenciákon (2) részt vevő előadók intézményi háttere alapján arra következtethetünk, hogy a társadalmi nemek oktatása jóval több szakterületen, tanszéken, intézetben zajlik, mint amennyit a kötet bemutat. Nem tudjuk meg, hogy mi alapján választották ki az adott képzőhelyeket és mi miatt maradt ki a többi a kötetből. Hiányoltam egy névmutatót is, amely (legalább a bemutatott egyetemek,

tanszékek vonatkozásában) tartalmazná, hogy a kötet szerzőin kívül pontosan kik és milyen formában művelik a társadalmi nemek oktatását és kutatását. A kötet pozitívuma azonban, hogy tartalmazza a szerzőivel kapcsolatos legfontosabb szakmai információkat. A kötet teljes egészében kétnyelvű, magyar és angol, ami lehetővé teszi a külföldi érdeklődők hozzáférését a kötet tartalmához.

Izgalmassá teszi az olvasmányt a kötet írásainak tudatosan személyes hangvétele, a feminista és/vagy társadalmi nemek nézőpontja iránti elkötelezettség általi szituált-ság vállalása. A szerzőknek a kiadvány lehetőséget nyújt az önreflexióra saját pályájuk gender-vonatkozásainak átgondolása kapcsán, tekintettel a múltira és a jövőre.

Jegyzet

(1) Internetes honlapok, például www.tusarok.org, számos aktív fórummal, blogok, pl. www.piroska.blog.hu, www.feminarium.blogter.hu.

(2) Például: *Nő és férfi, férfi és nő – a társadalmi nemek kutatása Magyarországon az ezredfordulón* (2002. november 22–23.), *Erőszak és nemek* (2003. október 27–29.), *Gender és az oktatási rendszer* (2004. december 3.), a BKÁE, Társadalmi Nem- és Kultúrakutató Központ szervezésében; *Nyelv, ideológia, média. A nő helye a magyar nyelvhasználatban* (2005. szeptember 8–9.), *Nyelv, ideológia, média 2. A nő és a nőesség sztereotípiái* (2006. szeptember 8–9.), a Szegei Tudományegyetem BTK szervezésében; *A nő, mint szubjektum, a női szubjektum*

(2006. április 7–8.), a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézete Angol Irodalmi Tanszéke szervezésében.

Pető Andrea (2006, szerk.): *A társadalmi nemek oktatása Magyarországon*. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest.

Bíró Emese

Budapesti Corvinus Egyetem,
Szociológia és Társadalompolitika Intézet

Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete

Egy jelentős tudós közel harminc éves munkásságának áttekintését kapja meg az olvasó, aki Görög-Karády Veronika művét a kezébe veszi. A kötet tizenhét tanulmánya elvezet bennünket a Szaharától délre élő fekete-afrikai népekhez – munkásságának fő vonulata és szakmai önbesorolása szerint valamilyen mértékben mindig afrikanista volt –, majd vissza Európába, kitekintve közben az afroamerikai népcsoportra. Kutatói munkásságának első bő évtizede alatt, a párizsi

kutatóközpontban afrikai „szájhagyományozó irodalommal” foglalkozott, s vezetett kutatócsoportot. A „litterature orale” néprajzi (etnográfiai) tárgyválasztása, gyűjtő és elemző módszere magyarországi munkásságát is meghatározza. Itthon különösen a cigány népmesék gyűjtésében és elemzésében jelentősek az eredményei. Alapvető kutatási súlypontjai jól kirajzolódnak e kötetben is: az identitás kérdései, a hatalom problémái (az uralkodó és az alávetett közötti viszonyok), általában a